

MITEN TYÖN JA KOULUTUKSEN ULKOPUOLELLA OLEVAT NUORET AIKUISET VOIVAT?

NEET-ryhmään kuuluvien kokemuksia hyvinvoinnista, palveluiden käytöstä ja toimintakyvystä.

Johdanto

Nuoruus voidaan nähdä lapsuuden ja aikuisuuden välisenä siirtymävaiheena, johon kuuluu useita identiteetin, sosiaalisten suhteiden ja itsenäistymisen kehitystehtäviä (ks. Knaappila ym. 2021). Ikävaihe on merkittävä myöhemmälle aikuisuudelle, sillä sen aikaiset fyysiset, kognitiiviset, emotionaaliset, sosiaaliset ja taloudelliset tekijät muodostavat perustaa myöhemmän elämän terveydelle ja hyvinvoinnille (Patton ym. 2016). Yhtenä merkittävänä kehitystehtävänä nuoruuteen kuuluvat kouluttautumiseen ja uraan liittyvät siirtymät, kuten opintoihin ja työelämään pääsy. Vuonna 2018 Suomessa oli yhteensä 12 prosenttia työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia 20–24-vuotiaita (Tilastokeskus). NEET-ryhmään (NEET-nuoret, neither in employment nor in education or training) kuuluvien nuorten tilanteiden tiedetään olevan hyvin moninaisia ja käsitteen määrittelyyn liittyvät ongelmat ovat herättäneet keskustelua (ks. esim. Hiilamo 2018). Ryhmään kuuluvien nuorten tunnistamista pidetään kuitenkin tärkeänä, sillä pitkittynyt työn ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen on yhteydessä sekä kohonneeseen syrjäytymisriskiin että kielteisiin vaikutuksiin elämäkululle ja

hyvinvoinnille (ks. esim. Hiilamo 2018, Larja ym. 2016).

Aiemmissa tutkimuksissa työn ja koulutuksen ulkopuolelle jääminen on yhdistetty sekä heikompaan koulutustasoon että heikompaan työmarkkina-asemaan (esim. Bäckman & Nilsson 2016, Ralston ym. 2016, Larja ym. 2016). NEET-statuksella olevilla havaitaan keskimääräistä enemmän myös mielenterveyden ja muun terveyden haasteita (Goldman-Mellor ym. 2016, O’Dea ym. 2014, Larja ym. 2016). Kun tarkastellaan syrjäytymisen riskitekijöitä, tutkimuksissa korostuvat erilaiset koulutuksen, sosioekonomisen aseman ja hyvinvoinnin haasteet, jotka vaikeuttavat työelämään kiinnittymistä. Näitä ovat esimerkiksi toisen asteen tutkinnon puuttuminen, terveysongelmat, sosiaalisten suhteiden vähyys, pitkittynyt työttömyys, toimeentulotuella jääminen sekä ylisukupolvinen osattomuus (ks. Sipilä ym. 2011, Aaltonen ym. 2015, Lehtonen & Kallunki 2013, Ilmakunnas ym. 2015, Paananen ym. 2019). Nuorten tilanteiden taustalla voidaan tunnistaa myös erilaisia ongelmia tuentatarpeiden ja palvelujärjestelmän kohtaamisessa (ks. Harkko ym. 2016, Aaltonen ym. 2015).

NEET-ryhmän monimuotoisuuden vuoksi

on tarpeen tarkentaa niitä yksilöllisiä ja palvelujärjestelmään liittyviä tekijöitä, jotka vaikeuttavat opintoihin ja työhön pääsemistä. Lisäksi on tärkeää selvittää, millaisten asioiden edistämistä kohderyhmässä pidetään tilanteen kannalta tärkeänä. Tämän katsauksen tavoitteena on tarkastella työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten kuvaamia taustatietoja, hyvinvointia ja palveluiden käyttöä sekä toimintakyvyn vahvistamiseen ja tulevaisuuteen liittyviä toiveita, joita kerättiin matalan kynnyksen ohjausjaksolle hakeutumisen yhteydessä.

Aineisto ja menetelmät

Katsauksen aineisto on näyte vuosina 2018–2020 *Löydyä suuntasi – kokonaisvaltainen ohjausmalli tukea tarvitseville nuorille* -hankkeessa psykoterapeutin haastatteluun osallistuneista nuorista aikuisista, jotka antoivat kirjallisen suostumuksen hankkeen tutkimukselliseen osuuteen osallistumisesta. Hankkeen tutkimukselliseen osuuteen saatiin Kuntoutussäätiön tutkimuseettisen toimikunnan puoltava lausunto 21.6.2018. Osallistuneet olivat pääkaupunkiseutulaisia, alle 30-vuotiaita, työn ja koulutuksen ulkopuolella olevia nuoria aikuisia, jotka hakeutuivat psyykkistä hyvinvointia, työ- ja toimintakykyä sekä ammatillisten suunnitelmien selkiytymistä tukevalle matalan kynnyksen ohjausjaksolle (n = 46) (ks. hankkeesta tarkemmin Parkkila ym. 2021). Jaksolle hakeuduttiin itse, läheisen ehdotuksesta tai ammattilaisen ohjaamana muun muassa työllistymis-, kuntoutus- ja mielenterveyspalveluista.

Tarkastelimme aineistoon kuuluvien taustatietoja, opintohistoriaa, harrastamista, sosiaalisia suhteita ja terveyttä. Strukturoidun haastattelun tietoja täydennettiin avovastauksilla. Palveluiden käyttöä ja riittävyttä kuluneiden 12 kuukauden aikana kartoitettiin hyödyntämällä päihde- ja mielenterveysjärjestöjen tutkimushankkeessa (MIPA 2015–2018) kehitetyn hyvinvointikyselyn osiota. Lisäksi tarkasteltiin, millaista hyötyä tai toimintakyvyn muutosta nuoret aikuiset toivoivat ryhmään osallistumiselta ja mitä tulevaisuuteen liittyviä toiveita he kuvasivat.

Taustatietoja kuvattiin perustunnusluvuilla. Avovastaukset toimintakyvyn sekä tulevaisuuden toiveista käytiin läpi teemoitteleamalla ne esiin nousseiden aihepiirien mukaisesti. Tiedon tiivistämiseksi teemoitellut aiheet kuvattiin järjestyksessä sen mukaan, miten usein aihe nousi esiin vastauksissa. Perustunnuslukujen laskemiseen käytettiin IBM SPSS Statistics -ohjelman versiota 28. Puuttuvia arvoja ilmeni 0–11 prosentissa vastauksia.

Tulokset

Tutkimusjoukkoon kuuluvat olivat keskimäärin 24-vuotiaita (VV = 17–30, KH = 3). Enemmistö oli iältään 21–25-vuotiaita ja naisia (61 %) (taulukko 1). Suurin osa asui yksin (35 %), vanhemman (22 %) tai ystävän kanssa (20 %). Muutamalla ei ollut vakituista osoitetta. Suurin osa arvioi omien menojen kattamisen olevan taloudellisesti helpon ja hankalan väliltä (37 %). Avovastauksissa kuvattiin, että hyvään taloudelliseen tilanteeseen vaikuttivat pienet asumiskulut, säästöt tai Kelan sairauspäivärahalla oleminen. Toisaalta kuvattiin, että talous huoletti, vaikka menot oli mahdollista kattaa haastatteluhetkellä. Heikkoon taloustilanteeseen vaikuttivat muun muassa mielenterveyden haasteet tai toimeentulotuen varassa oleminen. Suurin osa oli suorittanut toisen asteen tutkinnon (57 %), mutta moni oli perusasteen tutkinnon varassa (39 %). Työttömyyden kesto oli ollut keskimäärin kaksi vuotta (VV = 0–9 vuotta, KH = 2 vuotta).

Enemmistö (61 %) kertoi keskeyttäneensä opinnot vähintään kerran (taulukko 2). Heistä 13:lla (46 %) keskeytyksiä oli ollut useita. Aiemmissä opinnoissa vaikeuksia oli kokenut 89 prosenttia ja 49 prosenttia saanut erityisopetusta. Vaikeuksiksi kuvattiin useimmiten oppimisen tai keskittymisen vaikeudet, kiusaaminen tai sosiaaliset haasteet, mielenterveyden tai jaksamisen ongelmat sekä motivaation puute. Vähintään yhdestä oppimiseen vaikuttavasta vaikeudesta kertoi vajaa neljännes (23 %). Osa (39 %) haastatelluista kuvasi kokevansa vaikeuksia oppimisessa, mutta haasteita ei ollut tarkemmin selvitelty. Koulukiusaamista oli kokenut 78 prosenttia.

Taulukko 1. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevan 46 nuoren aikuisen strukturoidussa haastattelussa raportoimat taustatiedot, n (%).

	n (%)
Ikä	
alle 21 vuotta	5 (11)
21–25 vuotta	28 (61)
26–30 vuotta	13 (28)
Sukupuoli	
Mies	15 (33)
Nainen	28 (61)
Muu	<5 (<10)
Asumismuoto	
Yksin	16 (35)
Vanhemmat	10 (22)
Avo-/aviopuoliso	6 (13)
Kämppis/kaveri	9 (19)
Muu	5 (11)
Taloustilanne: onko omien menojen kattaminen tällä hetkellä	
Helppoa	16 (35)
Siltä väliltä	17 (37)
Hankalaa	13 (28)
Suoritettu koulutus	
Peruskoulu	18 (39)
Toinen aste	26 (57)
Korkeakoulu	<5 (<10)
Työttömyyden kesto	
Alle 12 kuukautta	11 (27)
12–23 kuukautta	11 (27)
24 kuukautta tai enemmän	15 (37)
Sairausloma tai kuntoutustuki	<5 (<10)

Noin viidesosa (21 %) kuvasi harrastavansa säännöllisesti jotain ja vajaa puolet (47 %) silloin tällöin. Suurin osa (84 %) kuvasi, että heillä on vähintään yksi läheinen ystävä, ja reilulla neljäsosalla (27 %) niitä oli yli kolme. Yli kaksi kolmesta (71 %) kuvasi kuuluvansa johonkin yhteisöön, jossa koki olonsa hyväksytyksi. Yhteisö saattoi olla perhe, kaveriporukka, järjestö tai tukiryhmä. Suurin osa koki yksinäisyyttä ajoittain (59 %) tai usein (30 %) ja koki saavansa vähintään jonkin verran tukea läheisiltään (89 %).

Alkoholia kertoi käyttävänsä 2–4 kertaa

kuukaudessa 39 prosenttia ja useammin vain pieni osa. Vajaa kolmasosa (28 %) ei käyttänyt alkoholia ollenkaan. Huumeiden aiempaa kokeilua tai yksittäisesti käyttöä kuvasi 41 prosenttia haastatelluista. Lääkärin toteamia muita kuin mielenterveyden sairauksia kuvasi vajaa kolmasosa (31 %). Suurimmalla osalla oli jokin mielenterveyden diagnoosi (84 %) kuten myös aiempi tai nykyinen mielenterveyden hoitokontakti (91 % ja 63 %).

Taulukko 2. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevan 46 nuoren aikuisen strukturoidussa haastattelussa raportoimat tiedot aiemmista opinnoista, sosiaalisista suhteista ja säännöllisestä harrastamisesta sekä terveydestä. Vastausten ilmenemismäärä ja osuus koko otoksesta, n (%).

	n (%)
Haasteet aiemmissä opinnoissa	
Opintojen keskeyttäminen ainakin kerran	28 (61)
Kokenut vaikeuksia opiskelussa	41 (89)
Saanut erityisopetusta	22 (49)
Oppimisvaikeus tai oppimisen haaste ^A	10 (23)
Kiusaaminen koulussa	35 (78)
Sosiaaliset suhteet ja säännöllinen harrastaminen	
Säännöllinen harrastus	9 (21)
Harrastaa silloin tällöin jotain	20 (47)
Ei yhtään läheistä ystävää	7 (16)
Yli 3 läheistä ystävää	12 (27)
Kuuluu vähintään yhteen yhteisöön, jossa kokee olevansa hyväksytty ^B	32 (71)
Tuntee itsensä ajoittain yksinäiseksi	27 (59)
Tuntee itsensä usein yksinäiseksi	14 (30)
Saa läheisiltään tarvittaessa ainakin jonkun verran tukea	40 (89)
Terveys	
Alkoholin käyttö 2–4 kertaa kuussa	18 (39)
Alkoholin käyttö useamman kerran viikossa	<5 (<10)
Ei käytä ollenkaan alkoholia	13 (28)
Huumeiden kokeilu tai käyttö	19 (41)
Lääkärin toteama muu sairaus kuin mielenterveyden häiriö	14 (31)
Mielenterveyden diagnoosi	38 (84)
Aiempi mielenterveyden hoitokontakti	41 (91)
Nykyinen mielenterveyden hoitokontakti	29 (63)
^A Lukivaikeus, hahmottamisenvaikeus, ADHD, Autismikirjon häiriö, aivovamma	
^B Kuulutko johonkin yhteisöön, jossa koet olevasi hyväksytty (perhe, porukka, tukiryhmä)?	

Viimeisen vuoden aikana eniten oli tarvittu mielenterveys- ja lääkäripalveluita (91 %) (taulukko 3). Suurin osa oli käyttänyt työelämänpalveluita (75 %) ja toimeentulotukea (70 %). Noin kolmannes oli tarvinnut asumis- tai talouspalveluita (31–36 %). Riittäviksi oli useimmin koettu lääkäri- ja työelämänpalvelut (59–60 %). Tarkastelluista palveluista mielenterveyspalvelut (42 %) sekä toimeentulotuki (33 %) koettiin useimmin riittämättömiksi. Kokonaan ilman palvelua oli jäänyt eniten talous- ja velkaneuvontaa (24 %) ja mielenterveyspalveluja tarvinneita (16 %), sekä jonkin verran asumispalveluja tarvinneita (11 %). Lääkäri-, työelämän- ja päihdepalveluita vaille oli jäänyt muutamia henkilöitä.

Psykoterapeutin kanssa mietittyjä, ryhmään osallistumiseen liittyviä toimintakyvyn

Taulukko 3. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevan 46 nuoren aikuisen strukturoidussa haastattelussa raportoimat tiedot palveluiden käytöstä, n (%).

	n (%)
Mielenterveyspalvelut	
En ole tarvinnut	<5 (<10)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	7 (16)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	19 (42)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	15 (33)
Vähintään 4 kertaa viikossa	
Lääkäriin vastaanotto	
En ole tarvinnut	<5 (<10)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	<5 (<10)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	10 (22)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	60 (27)
Työelämänpalvelut	
En ole tarvinnut	11 (25)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	<5 (<10)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	7 (16)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	26 (59)
Päihdepalvelut	
En ole tarvinnut	41 (89)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	<5 (<10)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	<5 (<10)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	<5 (<10)

Asumispalvelut	
En ole tarvinnut	29 (64)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	5 (11)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	<5 (<10)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	9 (20)
Talous- ja velkaneuvonta	
En ole tarvinnut	31 (69)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	11 (24)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	<5 (<10)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	<5 (<10)
Toimeentulotuki	
En ole tarvinnut	9 (20)
Olisin tarvinnut mutten ole saanut	5 (11)
Olen käyttänyt, mutta palvelu ei ole ollut riittävää	15 (33)
Olen käyttänyt ja palvelu oli riittävää	17 (37)

muutostoiveita kuvattiin etenkin mielen hyvinvoinnissa (53 %) (taulukko 4). Toiseksi eniten toivottiin tulevaisuuden selkiytymistä (38 %). Noin neljäsosa (24–27 %) toivoi helpotusta sosiaaliin tilanteisiin, muiden ihmisten tapaamista tai tekemistä päiviin. Vajaa viidennes toivoi tietoa tai tukea opintoihin tai työhön hakeutumiseen (18 %).

Tulevaisuuden toiveista yleisimmät olivat työllistyminen (53 %) ja opiskelu (40 %). Yleisiä olivat erilaiset hyvään arkeen lukeutuvat asiat, kuten viihtyisä koti, parempi taloustilanne tai tavalliseksi kuvattu arki (29 %). Noin neljäsosa (24 %) toivoi, että voisi tulevaisuudessa tehdä hyvää ihmisten tai eläinten parissa, parempaa psyykkistä vointia tai oman psyykkisen tilanteen hyväksymistä ja parisuhdetta tai lapsia. Hieman reilu viidennes (22 %) toivoi enemmän ystäviä tai rohkaistumista sosiaalisissa tilanteissa.

Pohdinta

Tässä katsauksessa tarkasteltiin työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten haastattelussa kertomia taustatietoja ja hyvinvointiin, palveluiden käyttöön, toimintakyvyn vahvistamiseen ja tulevaisuuden toiveisiin liittyviä tietoja. Kuvatut

Taulukko 4. Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevan 46 nuoren aikuisen haastattelussa raportoimia toiveita ryhmätoiminnalle sekä toivotulle tulevaisuudelle. Lukumäärä, kuinka monta kertaa aihe on mainittu vastauksissa (n) sekä suhteellinen osuus kaikista vastanneista (% , 46 haastateltua).

	n (%)
Ryhmään osallistumisesta toivottu hyöty^A	
Mielentaidot, psyykkisen hyvinvoinnin paraneminen, itsemyötätunto tai tunteiden hallinta	24 (53)
Tulevaisuuden selkiytyminen	17 (38)
Sosiaalisten tilanteiden helpottuminen tai vuorovaikutustaidot	12 (27)
Ihmisten tapaaminen tai kavereiden saaminen	11 (24)
Tekemistä tai sisältöä päiviin,	11 (24)
Tietoa opiskelupaikoista tai työnhausta tai apua opintojen tai työnhaun edistämiseen	8 (18)
Keskittyminen tai oman toiminnan ohjauksen paraneminen	6 (13)
Keinot rentoutumiseen tai palautumiseen	5 (11)
Itseluottamus tai -arvostus	<5 (<10)
Unirytmii, liikuntaa tai ravinto, toimintakyvyn paraneminen	<5 (<10)
Ei tiedä	<5 (<10)
Muu (kuten käytännön apu tai ryhmä, jossa jaksaisi käydä)	7 (16)
Hyvään tulevaisuuteen liittyvät toiveet	
Työpaikka tai itselle sopiva työ	24 (53)
Opiskelu tai ammatin saaminen	18 (40)
Hyvä arki (talous tasapainossa, viihtyisä asumispaikka tai normaali arki)	13 (29)
Hyvän tekeminen	11 (24)
Parempi psyykinen vointi tai psyykkisen tilanteen hyväksyminen	11 (24)
Parisuhde, lapsia tai perhe	11 (24)
Ystävät tai sosiaalinen rohkautuminen	10 (22)
Ei tiedä, epäselvä tilanne tai vähäiset voimavarat vaikeuttavat suunnittelua	7 (16)
Uusi hankinta tai matkustelu	7 (16)
Harrastus, poliittinen aktiivisuus tai aktiivinen elämä	7 (16)
Luovuus, taiteellisuus tai itseilmaisus	7 (16)
Terveys, terveyden kohentaminen tai liikunnan lisääminen	7 (16)
Tekemistä, sisältöä tai rutiineja päiviin	6 (13)
Muu (kuten tietyt arvot, paikka johon kuulua, merkityksellisyys)	9 (20)
^{A)} Mitä odotuksia tai muutostoiveita sinulla on ryhmälle?	
^{B)} Mitä asioita sinun toivottuun tulevaisuuteen tai hyvään elämääsi kuuluu? Mitkä ovat elämässäsi tärkeitä asioita? Mitä asiaa tai asioita haluaisit elämäsi aikana edistää?	

haasteet, kuten matala koulutustaso, toimeentulotuen käyttö, mielenterveyden ja sosiaalisten suhteiden vaikeudet ja kiusaamiskokemukset, ovat tekijöitä, jotka ovat nousseet esiin aiemmissa syrjäytymisriskiä tarkastelevissa tutkimuksissa (Sipilä ym. 2011, Paananen ym. 2019, Harkko ym. 2016, Larja ym. 2016, Simonen 2019). Yhtenä merkittävänä haastateltuja yhdistävänä tekijänä olivat mielenterveyden haasteet, joita oli todettu suurimmalla osalla. Osin korkeaa lukua voi selittää se, että tiedot kerättiin osana hakeutumista ryhmään, jossa tavoitteena oli tukea myös osallistujien psyykkistä vointia. Erilaiset mielenterveysongelmat ovat aiempien tutkimusten perusteella joka tapauksessa NEET-ryhmässä huomattavan yleisiä (esim. Goldman-Mellor ym. 2016). Mielenterveysongelmilla voi olla laaja-alaista merkitystä hyvinvoinnille ja toimintakyvylle. Ne voivat vaikuttaa kielteisesti niin opintojen suorittamiseen kuin työllistymiseen (Haapakorva ym. 2018, Mattila-Holappa 2018). Toisaalta vaikeat elämäntilanteet, sosiaalisten suhteiden haasteet tai kiusaamiskokemukset voivat vaikuttaa kielteisesti mielenterveyteen (Markkula & Suvisaari 2017, Wolke & Lereya 2015).

Opiskelun ja sosiaalisen hyvinvoinnin haasteet olivat aineistossa yleisiä. Lähes 40 prosenttia oli suorittanut vain peruskoulun ja yli 60 prosenttia oli keskeyttänyt opinnot vähintään kerran. Keskeyttäneiden osuus oli suurempi kuin esimerkiksi vuoden 2017 Nuorisobarometrin mukaan, jolloin 16–30-vuotiaita keskeyttäneitä oli 17 prosenttia (Pekkarinen & Myllyniemi 2017). Perusasteen koulutuksen varaan jääminen on nähty erityisenä riskitekijänä työelämään kiinnittymisessä (Harkko ym. 2019, Sipilä ym. 2011, Paananen ym. 2019). Toisen asteen tutkinnon saavuttamisen työllistymistä tukeva vaikutus on ollut yhtenä perusteena oppivelvollisuuden laajentamiseen 18 ikävuoteen asti (HE 173/2020). Samalla riittävän tuen takaaminen tutkinnon suorittamiseen on tarpeen erityisesti niille nuorille, joiden opinnoissa ilmenee haasteita. Erityistä tukea tarvitseva keskeyttää opinnot keskimääräistä todennäköisemmin (Pensonen & Ågren 2018) ja kiinnittyminen työelämään

voi olla haastavampaa (ks. Aro ym. 2019). Puolet tämän näytteen nuorista aikuisista oli tarvinnut koulussa erityisopetusta, ja valtaosa kertoi opiskelun haasteista, jotka liittyivät oppimiseen, jaksamiseen tai sosiaalisiin tilanteisiin.

Kiusaamiskokemukset olivat aineistossa yleisiä, ja niitä raportoi jopa neljä viidestä. Suurin osa kuvasi vähintään ajoittaista yksinäisyyttä siitä huolimatta, että valtaosalla oli ainakin yksi läheinen ystävä ja yhteisö, johon koki kuuluvansa. Nuoret itse ovat nostaneet syrjäytymisen tärkeimpänä syynä ystävien puutteen (Myllyniemi 2015). Yksinäisyyden on havaittu sekä syventävän syrjäytymistä että olevan merkittävässä määrin sen seuraus (Lehtonen & Kallunki 2013). Kiusaamiskokemuksien on kuvattu olevan huomattava hyvinvointia heikentävä ja ulkopuolisuutta lisäävä tekijä kohderyhmässä (Simonen 2019). Moni tämänkin aineiston nuorista aikuisista toivoi ryhmään osallistumiselta sosiaalisten tilanteiden helpottumista ja uusiin ihmisiin tutustumista. Onnistumiset sosiaalisissa suhteissa ovat varsin merkittävissä nuoruudessa, jossa ikätovereiden rooli niin tuen lähteenä kuin vertailukohteenä korostuu samalla, kun vanhempien rooli sosiaalisten tuentarpeiden täyttäjänä vähenee (Knaappila ym. 2021, Blakemore & Mills 2014).

Suurin osa raportoi palveluiden käyttöä kuluneelta vuodelta. Yleisimmin oli käytetty mielenterveys-, lääkäri- ja työelämäpalveluja sekä toimeentulotukea. Aiemmin on havaittu syrjäytymisriskissä olevien nuorten käyttävän paljon etenkin terveyspalveluita (Aaltonen ym. 2015). Tarkastelluista palveluista talous- ja velkaneuvonta korostui palveluna, jolle olisi ollut tarvetta mutta jota ilman oli useimmin jääty. Pitkittynyt toimeentulotuen varassa olo (Aaltonen ym. 2015, Ilmakunnas ym. 2015) sekä velka- ja luotto-ongelmat (Simonen 2019) ovat nousseet esiin syrjäytymisriskissä olevien nuorten kohdalla. Talousvaikeudet tai luottotietojen menetys voivat vaikuttaa moniin käytännön asioihin asumisessa, työllistymisessä ja arjen asioiden hoidossa. Kohderyhmän toimeentulo- ja asumistilanne olisi hyvä kartoittaa. Myös mielenterveyspalveluiden toimivuutta

olisi tärkeää tarkastella. Aineistosta yli puolet mielenterveyspalveluita käyttäneistä koki ne riittämättömiksi. On mahdollista, että palvelut eivät ole onnistuneet vastaamaan nuorten aikuisten tarpeisiin, mutta myös tiettyihin palveluihin, kuten Kelan tukemaan kuntoutuspsykoterapiaan, hakeutuminen on havaittu haastavaksi pienituloisille ja julkisen terveydenhuollon varassa oleville nuorille (Rikala 2018).

Monessa tapauksessa haastattelussa kerrotut vaikeudet heijastuivat toimintakyvyn vahvistumiseen ja tulevaisuuteen liittyviin toiveisiin. Ryhmästä toivottiin tukea etenkin psyykkiseen hyvinvointiin, ammatilliselle polulle ja sosiaalisiin tilanteisiin mutta myös laajemmin hyvinvointiin ja arkeen. Hyvään tulevaisuuteen toivottiin useimmiten erilaisia elämänlaatua lisääviä tekijöitä, kuten työ- tai opiskelupaikan löytämistä, merkityksellistä arjen tekemistä tai itselle tärkeiden asioiden toteuttamista. Nuoret aikuiset toivoivat ennen kaikkea tilanteensa helpottumista ja elämässä eteenpäin pääsemistä. Tiedetään, että pitkäaikaisen työttömyyden taustalta voidaan tunnistaa sekä nuorten vaikeita elämäntilanteita että työmarkkinoihin ja palveluiden saamiseen liittyviä ongelmia (ks. Ylistö 2015, ks. myös Harkko ym. 2016). Tarvetta onkin palveluille, joissa pystytään kohtaamaan myös niiden nuorten aikuisten tarpeita, joilla työllistymistä hankaloittavat useat yhtäaikaisten ongelmat.

Tutkimuksen vahvuutena oli usean kymmenen nuoren aikuisen haastattelumateriaalin laajuus, mutta aineiston merkittävänä rajoitteena on valikoituminen eli se, että kaikki haastatellut olivat hakeutumassa matalan kynnyksen ohjausjaksolle. Osa ohjautui hankkeeseen työllisyys- ja kuntoutuspalveluista, mikä voi vaikuttaa palveluiden käytön määriin. Osaan palveluista, kuten työelämäpalveluihin, osallistuminen on saattanut olla velvoitettua eikä suoraan kuvaa henkilön itse kokemaa tarvetta. Saadut tiedot perustuvat nuorten itse kertomiin tietoihin haastattelutilanteessa. Haastattelija on voinut tarkentaa avokysymyksiä lisäkysymyksin. Avovastauksien tietoa on tiivistetty yläkäsitteiden mukaan, mikä voi kadottaa vastauksissa annettua tarkempaa tietoa.

Yhteenveto

Tulosten perusteella työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten tilanteissa voitiin havaita erilaisia hyvinvointia ja toimintakykyä heikentäviä tekijöitä. Tarkastellun ryhmän taustat ja tuentarpeet olivat moninaisia niin työttömyyden keston, opintohistorian, hyvinvoinnin kuin palveluiden käytön osalta. Riittävää tukea ja palveluita mietittäessä olisi tärkeää ottaa huomioon opintoja ja työelämään kiinnittymistä vaikeuttavat yksilölliset tekijät. Tilannekuvan tulisi kattaa kokonaisvaltaisesti terveydelliset ongelmat, opiskelun ja sosiaalisen pärjäämisen haasteet ja esimerkiksi talouteen ja asumiseen liittyvät tuentarpeet. Palveluiden kehittämisessä olisi tärkeää tarkentaa kuvaa nuorten aikuisten tarpeista sekä nykyisten palveluiden toimivuudesta ja saavutettavuudesta. Nuoret aikuiset toivoivat ammatillisen polkunsuorituksen selkiytymistä mutta kaipaivat samalla tukea toimintakykyä vastaavien suunnitelmien tekoon sekä keinoja hyvinvoinnin vahvistamiseen. Ryhmässä, jossa monella on taustalla vaikeuksia opinnoissa ja työelämään pääsystä, opintoihin ja työllistymiseen liittyvät onnistumiset, omien voimavarojen löytäminen sekä itseluottamuksen vahvistuminen ovat erityisen merkityksellisiä.

Tulosten merkitys: Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten tilanteissa voi ilmetä useita hyvinvointia, ammatillista polkua tai tulevaisuuden suunnitelmia hankaloittavia tekijöitä. Yksilöllisen tilanteen ja palvelutarpeiden monipuolinen tunnistaminen on tärkeää niin fyysisen ja psyykkisen terveyden, oppimista tai sosiaalista toimintakykyä hankaloittavien tekijöiden kuin mahdollisten toimeentulon ja asumisen haasteiden osalta. Kohderyhmälle suunnattujen palveluiden kehittämisessä on tärkeää tarkastella sekä palveluiden riittävyttä että saavutettavuutta.

Tiivistelmä

Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien nuorten aikuisten tiedetään olevan moninainen ryhmä. Pitkittyneenä tilanne lisää riskiä syrjäytymiselle sekä ongelmien monimutkaistumiselle. Tämän katsauksen tavoitteena on kuvata työn ja koulutuksen ulkopuolella olleiden nuorten aikuisten taustatietoja, hyvinvointia ja palveluiden käyttöä sekä toimintakyvyn vahvistamista ja tulevaisuutta koskevia toiveita, joita kartoitettiin matalan kynnyksen ohjausjaksolle hakeutumisen yhteydessä tehdystä alkuhaastattelussa. Katsauksen näytteenä olleen 46 nuoren aikuisen tilanteissa ilmeni erilaisia hyvinvointia, toimintakykyä ja ammatillisten suunnitelmien tekoa vaikeuttavia tekijöitä, kuten mielenterveysongelmia sekä aiempien opintojen keskeytymistä ja niissä ilmenneitä haasteita. Kuluneelta vuodelta kuvattiin erilaisten palveluiden käyttöä. Mielenterveyspalveluiden ja talous- ja velkaneuvonnan osalta ilmeni kokemuksia palvelun riittämättömyydestä tai vaikeasta saatavuudesta. Toimintakykyyn ja tulevaisuuteen liittyvät toiveet koskivat aineistossa yleisten haasteiden helpottumista, kuten työ- ja opintotilanteen parantamista sekä oman hyvinvoinnin, pärjäämisen tai arjen tilanteen kohentamista. Tulosten perusteella työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien tukemisessa kattava tuen- ja palvelutarpeiden kartoitus on keskeistä. Tärkeää on myös varmistaa palveluiden piirissä olevien kokemuksia tuen riittävydestä.

Avainsanat: työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat, syrjäytyminen, mielenterveys, palveluiden käyttö, nuoret

**Minna Parkkila, PsM, psykologitutkija,
Kuntoutussäätiö**

**Erja Poutiainen, FT, dosentti, johtava tutkija,
Kuntoutussäätiö**

Lähteet

- Aaltonen S, Berg P, Ikäheimo S (2015) Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 160, 41–127, Helsinki.
- Aro T, Eklund K, Eloranta AK, Närhi V, Korhonen E, Ahonen T (2019) Associations between childhood learning disabilities and adult-age mental health problems, lack of education, and unemployment. *Journal of Learning disabilities*, 52, 1, 71–83.
- Blakemore S, Mills K (2014) Is adolescence a sensitive period for sociocultural processing? *Annual review of psychology*, 65, 187–207.
- Bäckman O, Nilsson A (2016) Long-term consequences of being not in employment, education or training as a young adult. Stability and change in three Swedish birth cohorts. *European Societies*, 18, 2, 136–157.
- Goldman-Mellor S, Caspi A, Arseneault L, Ajala N, Ambler A, Danese A, Moffitt TE (2016) Committed to work but vulnerable: Self-perceptions and mental health in NEET 18-year old from a contemporary British cohort. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57, 2, 196–203.
- Haapakorva P, Ristikari T, Kiilakoski T (2018) Toisen asteen opintojen keskeyttämisen taustatekijöitä. Teoksessa E Pekkarinen, S Myllyniemi (toim.) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 129, 167–177, Helsinki.*
- Harkko J, Lehikoinen T, Lehto S, Ala-Kauhaluoma M (2016) Onko osa nuorista vaarassa syrjäytyä pysyvästi? Nuorten syrjäytymisriskit ja aikuisuuteen siirtymistä tukeva palvelujärjestelmä. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 144. Kela, Helsinki.*
- HE 173/2020. Hallituksen esitys eduskunnalle oppivelvollisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeksi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2020/20200173>
- Hiilamo H (2018) Osallistumistulo kannustaisi nuoria opiskeluun. *Aikuiskasvatus* 38, 2, 148–155.
- Ilmakunnas I, Kauppinen T, Kestilä L (2015) Sosioekonomisten syrjäytymisriskien kasautuminen vuonna 1977 syntyneillä nuorilla aikuisilla. *Yhteiskuntapolitiikka* 80, 3, 247–262.
- Knaappila N, Kosola S, Kaltiala R (2021) Nuorten ongelmakäyttäytyminen vähenee mutta ongelmat kasautuvat. *Suomen lääkärilehti*, 76, 16, 998–1002.
- Larja A, Törmäkangas L, Merikukka M, Ristikari T, Gissler M, Paananen R (2016) NEET-indikaattori kuvaa nuorten syrjäytymistä. *Tieto & Trendit* 2016, 2. Tilastokeskus, Helsinki.
- Lehtonen O, Kallunki V (2013) Nuorten aikuisten syrjäytymiskierre. *Janus* 21, 2, 128–143.
- Markkula N, Suvisaari J (2017) Masennushäiriöiden esiintyvyys, riskitekijät ja ennuste. *Duodecim* 133, 3, 275–282.
- Mattila-Holappa P (2018) Mental health and labour market participation among young adults. *Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 152, Kela, Helsinki.*
- Myllyniemi S (toim.) (2015) *Ihmisarvoinen nuoruus – Nuorisobarometri 2014. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 83, Helsinki.*
- O’Dea B, Glozier N, Purcell R, McGorry P-D, Scott J, Fields KL ym. (2014) A cross-sectional exploration of the clinical characteristics of disengaged (NEET) young people in primary mental health-care. *BMJ Open* 4,12, e006378.
- Paananen R, Surakka A, Kainulainen S, Ristikari T, Gissler M (2019) Nuorten aikuisten syrjäytymiseen liittyvät tekijät ja sosiaali- ja terveysturvaluiden ajoittuminen. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 56, 2.
- Parkkila M, Boltar L, Vaalasranta L, Pitkänen S, Poutiainen E (2020) Ohjausmallilla tukea työn ja opintojen ulkopuolella oleville nuorille aikuisille. Löydä suuntasi -hankkeen loppuraportti. *Kuntoutusta kehittämässä 17, Kela, Helsinki.*
- Patton G, Sawyer S, Santelli J, Ross D, Afifi R, Allen N, ym. (2016) Our future: a Lancet commission on adolescent health and wellbeing. *The Lancet*, 387, 10036, 2423–2478.
- Pekkarinen E, Myllyniemi S (toim.) (2017) *Opin polut ja pientareet. Nuorisobarometri 2017. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 129, Helsinki.*
- Penonen S, Ägren S (2018) Ammatillisen koulutuksen läpäisyn määrällisen seurannan selvitys lukuvoodelta 2016–2017. *Opetushallitus, Raportit ja Selvitykset, 2, Helsinki.*
- Ralston K, Feng Z, Everington D, Dibben C (2016) Do young people not in education, employment or training experience long-term occupational scarring? A longitudinal analysis over 20 years of follow-up. *Contemporary Social Science*, 11, 2–3, 203–221.
- Rikala S (2018) Masennus, työkyvyttömyys ja sosiaalinen eriarvoisuus nuorten aikuisten elämäntilanteissa. *Yhteiskuntapolitiikka* 83, 2, 159–170.
- Simonen J (2019) ”Mä koitan itse selviytyä kaikesta”. Tutkimus työn ja koulutuksen ulkopuolella olevista nuorista. e2 tutkimus. Helsinki.
- Sipilä N, Kestilä L, Martikainen P (2011) Koulutuksen yhteys nuorten työttömyyteen. Mihin peruskoulututkinto riittää 2000-luvun alussa? *Yhteiskuntapolitiikka* 76, 2, 121–134.
- Tilastokeskus (2022) Nuorten 15–29-vuotiaiden osallistuminen työmarkkinoille ja koulutukseen sukupuolen ja iän mukaan 2008–2018. Aineisto on ladattu Tilastokeskuksen StatFin-arkistokannasta 15.5.2022.
- Wolke D, Lereya S (2015) Long-term effects of bullying. *Archives of disease in childhood* 100, 9, 879–885.
- Ylistö S (2015) Miksi työnhaku ei kiinnosta? Nuorten pitkäaikaistyöttömien työnhakuhallittomuudelle kertomia syitä. *Työelämän tutkimus* 13, 2, 112–126.